

ȘCOALA PENTRU TOȚI. BARIERE ȘI OPORTUNITĂȚI ÎN DEZVOLTAREA SISTEMELOR EDUCAȚIONALE INCLUZIVE

Pompilia Herman,
profesor metodist Casa Corpului Didactic Cluj

De câte ori ne gândim la succesul școlar, avem tendința de a vizualiza procente, medii de promovare și premii la olimpiade. Privim educația ca pe o cursă de viteză, uitând adesea că nu toți copiii pornesc de la aceeași linie de start.

Într-o Europă care pune tot mai mult accent pe echitate, conceptul de *educație incluzivă* este departe de a fi o simplă cerință formală în documente, educația incluzivă reprezintă astăzi o prioritate absolută pentru societate.

Adevărata incluziune nu înseamnă doar a deschide ușa clasei pentru fiecare copil, indiferent de mediul din care provine, de abilitățile sale fizice sau cognitive. Asta se numește doar integrare fizică. Incluziunea reală înseamnă să *modifici designul clasei, al programei și al mentalității* astfel încât acel copil nu doar să fie prezent, ci să se simtă în siguranță, valorizat și capabil să reușească.

Astfel datele analizate de Comisia Europeană în ultimii ani ne arată un adevăr inconfortabil: deși școlile excelează la colectarea datelor despre note și performanțe academice (peste 80% din unități fac acest lucru riguros), monitorizarea stării de bine și a dezvoltării socio-emoționale a copiilor este lăsată pe planul secund.

Nu putem vorbi despre starea de bine a elevilor fără a privi către catedră. Profesorii se confruntă astăzi cu provocări fără precedent: clase extrem de diverse, resurse limitate și o lipsă acută de formare specifică în gestionarea diversității culturale sau a cerințelor educaționale speciale (CES).

Pentru ca incluziunea să funcționeze, profesorii au nevoie de sprijinul psihologilor, logopezilor și asistenților sociali în mod curent, nu doar în situații de criză.

Incluziunea nu stă doar pe umerii profesorului. Este nevoie de o rețea de sprijin formată din psihologi, asistenți sociali, mediatori culturali și consilieri școlari.

Incluziunea este un proces continuu, nu o destinație finală. Necesită investiții durabile în resurse și o schimbare profundă de mentalitate la nivelul întregii comunități. Barierele invizibile (prejudecățile) sunt adesea mai greu de combătut decât cele fizice.

Investiția în profesori prin cursuri gratuite de educație socio-emoțională, tehnici de rezolvare a conflictelor și, mai ales, suport psihologic pentru prevenirea sindromului de *burnout* este piesa de puzzle care lipsește cel mai des din reformele educaționale. Un

profesor nesprijinit va genera, fără să vrea, un mediu rigid. Un profesor valorizat va crea o sală de clasă caldă și primitoare.

Incluziunea se face *împreună* cu elevii, nu doar *pentru* ei.

A trata toți copiii în mod egal înseamnă, în sensul cel mai profund, *a le recunoaște tuturor valoarea umană intrinsecă*. Însă, pentru ca această valoare să strălucească, practicile noastre pedagogice trebuie să fie individualizate.

Incluziunea nu cere uniformitate; ea celebrează diversitatea și construiește poduri acolo unde societatea a lăsat prăpăstii. O școală incluzivă este aceea în care „tratamentul egal” înseamnă că **fiecare copil, fără excepție, primește exact sprijinul de care are nevoie pentru a-și atinge potențialul maxim**.

Argumentul 1: Trecerea de la Egalitate la Echitate

Pentru ca toți copiii să aibă șanse egale la succes, școala trebuie să aplice măsuri diferențiate. Acest lucru nu înseamnă „favoritism”, ci justiție socială.

- **Egalitatea** înseamnă să le oferi tuturor elevilor aceleași resurse (de exemplu, același manual standard).
- **Echitatea** înseamnă să recunoști că un copil dintr-un mediu marginalizat are nevoie de manuale gratuite, dar și de o masă caldă la școală sau de meditații remediale, în timp ce un copil cu dificultăți de învățare are nevoie de un plan educațional personalizat (PIP).

Incluziunea transformă tratamentul egal într-un *tratament echitabil*, asigurându-se că barierele din afara școlii (sărăcia, dizabilitățile, limba maternă diferită) nu devin sentințe în interiorul școlii.

Argumentul 2: Eliminarea barierelor și designul universal pentru învățare

Plecând de la ideea că toți copiii merită respect și atenție egală, pedagogia incluzivă propune crearea unor medii de învățare flexibile din start. În loc să așteptăm ca un copil „să se adapteze” clasei rigide, clasa se adaptează diversității copiilor.

O școală care își tratează elevii cu demnitate egală va implementa strategii diverse în mod curent:

- **Pedagogie centrată pe elev:** Profesorul folosește metode vizuale, auditive și practice în aceeași lecție, astfel încât și copilul cu ADHD, și cel introvertit, și cel cu un ritm mai lent de învățare să poată asimila informația.

- **Evaluare flexibilă:** Oferirea de alternative la testele clasice (proiecte, prezentări orale, evaluări practice), permițând fiecărui copil să își demonstreze competențele în modul în care i se potrivește cel mai bine.

Argumentul 3: Dimensiunea socială – beneficiul colectiv al incluziunii

Tratamentul egal și incluziv în școală cultivă o micro-societate sănătoasă. Atunci când copiii observă că diferențele dintre ei sunt acceptate și gestionate cu blândețe de către profesori, dispare frica de excludere.

- **Dezvoltarea empatiei:** Copiii tipici care învață alături de colegi cu cerințe educaționale speciale (CES) sau din medii vulnerabile devin adulți mai toleranți, mai buni lideri și mai deschiși la colaborare.
- **Reducerea bullying-ului:** Într-o școală unde fiecare copil își găsește locul și este valorizat pentru talentele sale unice (nu doar pentru note), comportamentele agresive și marginalizarea scad considerabil.

Indicatori structurali pentru sisteme incluzive în Europa

Educația incluzivă și bunăstarea elevilor reprezintă pilonii centrali ai unui sistem de învățământ de înaltă calitate. Școlile moderne nu mai sunt doar spații de transfer de cunoștințe academice, ci veritabile ecosisteme de dezvoltare. În cadrul acestora, sentimentul de apartenență, echitatea, siguranța psihologică și egalitatea de șanse interacționează direct pentru a modela succesul pe termen lung al tinerilor și pentru a preveni abandonul școlar timpuriu.

Pentru a sprijini acest efort, Comisia Europeană și grupurile sale de experți au dezvoltat *Setul european de instrumente pentru succesul școlar*, o inițiativă emblematică din cadrul *Spațiului European al Educației*.

1. Instrumentul de autoevaluare: De la reflecție la acțiune

O componentă esențială a setului de instrumente o reprezintă *Instrumentul de autoevaluare privind incluziunea și bunăstarea*, fundamentat pe raportul NESET (*„Indicatori structurali pentru sisteme incluzive în și în jurul școlilor”*, Downes, P., Nairz-Wirth, E. și Rusinaite, V., 2017).

Caracteristici cheie:

- **Public-țintă:** Conceput în principal pentru școlile primare și secundare (poate fi utilizat și în educația timpurie, cu anumite adaptări).
- **Format:** Un chestionar bazat pe afirmații cu răspunsuri la alegere (*Da, într-o mare măsură / Da, într-o anumită măsură / Da, dar în mică măsură / Nu / Nu știu / Nu se aplică*).
- **Rezultat:** Generează un *raport personalizat* care evidențiază punctele forte ale școlii, zonele care necesită dezvoltare și oferă recomandări și resurse concrete.

2. Cele 6 domenii cheie ale indicatorilor structurali

Pe baza analizei a peste 1.000 de chestionare completate la nivel european, instrumentul explorează următoarele dimensiuni strategice:

a. Organizarea școlilor și practica pedagogică

Acest domeniu vizează prevenția timpurie, managementul datelor și eliminarea practicilor punitive (cum ar fi exmatriculările sau suspendările repetitive).

- *Ce spun datele (Analiza UE):* Școlile stau foarte bine la monitorizarea academică (83% urmăresc regulat datele de învățare) și la intervenția timpurie prin echipe multidisciplinare (79%). Totuși, monitorizarea bunăstării efective a elevilor și profesorilor este mai puțin sistematică (65%).

b. Promovarea incluziunii și a bunăstării (Climatul școlar)

Se analizează existența unor obiective clare pentru crearea unei atmosfere pozitive, sigure și axate pe educația socio-emoțională.

- *Ce spun datele (Analiza UE):* Climatul pozitiv este asumat ca valoare fundamentală de 86% dintre școli, iar 76% utilizează pedagogii diferențiate (centrate pe elev). Cu toate acestea, doar 61% dintre școli își formează activ personalul în domeniul învățării sociale și emoționale.

c. Cadrele didactice și conducerea școlilor

Eficiența incluziunii depinde direct de formarea continuă a profesorilor și a directorilor (managementul diversității, combaterea stereotipurilor, soluționarea conflictelor) și de sprijinirea propriei lor stări de bine.

- *Provocare identificată:* La nivel european, lipsa resurselor și a sprijinului adecvat a dus la o scădere a bunăstării cadrelor didactice, afectând atractivitatea profesiei.

d. Accentul multidisciplinar pe sănătate și bunăstare

Promovarea sănătății necesită parteneriate transsectoriale cu asistenți sociali, psihologi, medici, autorități locale și ONG-uri. Include politici împotriva cyberbullying-ului și promovarea unui stil de viață sănătos (somn, nutriție, limitarea timpului în fața ecranelor).

e. Persoane și grupuri vulnerabile

Asigurarea echității prin măsuri concrete: integrarea copiilor migranți sau minoritari în grupe de vârstă corespunzătoare, asigurarea de mese și manuale gratuite pentru familiile aflate în situații precare, planuri structurate de tranziție pentru elevii cu cerințe educaționale speciale (CES) și reducerea decalajului digital.

f. Implicarea părinților și sprijinul familial

Școala trebuie să funcționeze în colaborare cu comunitatea. Acest domeniu evaluează cooptarea părinților în deciziile strategice și oferirea de programe de alfabetizare sau consiliere parentală pentru familiile din medii vulnerabile.

3. Recomandări cheie pentru factorii de decizie și educatori

Grupul de experți al Comisiei Europene propune *11 recomandări strategice* structurate pe piloni interconectați:

- *Accent pe prevenție:* Dezvoltarea competențelor prin învățare socială și emoțională, protejarea nutriției și asigurarea echității.
- *Creșterea durabilă a capacității:* Alocarea de resurse financiare și logistice pentru formarea continuă a profesorilor.
- *Autonomizarea educatorilor:* Oferirea de libertate pedagogică pentru a inova, protejând în același timp bunăstarea profesională a cadrelor didactice.
- *Includerea tinerilor:* Consultarea activă a elevilor și integrarea feedback-ului lor în modelarea experienței de învățare.
- *Rețele solide:* Construirea de parteneriate puternice între școală și comunitatea locală (servicii sociale, medicale, sectorul cultural).

4. Resurse practice și bibliografie

Pentru implementarea acestor indicatori, cadrele didactice și directorii pot accesa platformele oficiale europene:

- *School Education Gateway / Platforma Europeană pentru Educație Școlară:* Găzduiește Instrumentul de Autoevaluare și resurse traduse oficial în 22 de limbi (inclusiv în limba română).

- *Instrumente Corelate:* Instrumentul de autorefecție CEDEFOP (dedicat prevenirii părăsirii timpurii a învățământului profesional și tehnic - VET).
- *Proiecte recomandate de UE:* *WeUnique* (resurse pentru clase incluzive), *Mândri să-i învățăm pe toți* (sisteme incluzive), *iWell* (bunăstare digitală și socială), *Predarea pentru a fi* (sănătatea mintală a profesorilor).

Educația incluzivă reprezintă un principiu fundamental al unui sistem educațional echitabil, orientat spre respectarea diversității și asigurarea egalității de șanse pentru toți elevii. Așa cum evidențiază Jigău incluziunea nu se limitează la integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale în învățământul de masă, ci presupune transformarea culturii școlare, a politicilor educaționale și a practicilor didactice astfel încât fiecare elev să beneficieze de oportunități reale de participare și învățare.

Deși în România au fost înregistrate progrese importante la nivel legislativ și instituțional, implementarea educației incluzive este încă influențată de provocări precum resursele insuficiente, pregătirea inegală a cadrelor didactice și accesul limitat la servicii de sprijin. Prin urmare, dezvoltarea unei educații cu adevărat incluzive necesită colaborarea permanentă dintre școală, familie, comunitate și factorii de decizie, precum și investiții susținute în formarea personalului și în adaptarea mediului educațional la nevoile tuturor copiilor. Numai printr-o abordare sistemică și centrată pe elev poate fi construit un sistem educațional care să valorifice diversitatea și să contribuie la dezvoltarea unei societăți echitabile și incluzive.

Referințe bibliografice:

- Downes, P.; Nairz-Wirth, E.; Rusinaitė, V., *Indicatori structurali pentru sisteme incluzive în și în jurul școlilor*, raportul NESET II, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2017
- Jigău, M. (coord.), *Incluziunea educațională în România: politici, practici și provocări*. Institutul de Științe ale Educației, 2021
- UNESCO, *Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education – All Means All*. Paris: UNESCO. Acest raport analizează barierele educației incluzive și formulează recomandări pentru dezvoltarea sistemelor educaționale, 2020
- Vrășmaș, E., *Educația incluzivă: politici, practici și culturi educaționale*. București: Editura Universității din București, 2018